

האם שיתוף פעולה מתוקשב מפחית שחיקה בקרב מורים?

עופר ברגמן

אוניברסיטת בר-אילן

oferbergman@gmail.com

עדי שטיין כהן

אוניברסיטת בר-אילן

adishtainn@gmail.com

Does Computer Supported Cooperative Work Reduce Teacher Burnout?

Adi Stein Cohen

Bar-Ilan University

Ofer Bergman

Bar-Ilan University

Abstract

Teaching is a profession known for its high burnout rate. Teacher burnout is a worrying phenomenon because it increased during the recent four decades, causing health problems, decrease in teaching quality, teaching abandonment and damaging the students who are in a fragile age. Therefore, it is essential to locate factors that decrease teacher burnout rate. In recent years, we have witnessed an increase in the use of Computer Supported Cooperative Work (CSCW) among Israeli schoolteachers. This study hypothesized that CSCW indirectly increases these teacher burnout rates. The study evaluated a theoretical model that we developed. According to the model, the CSCW of the school and of the individual teacher increases the teachers' feeling of collegiality and the feeling of collegiality in turn helps decreasing teacher burnout rates. Over a hundred Israeli schoolteachers answered a questionnaire that evaluated the model. Results indicate that high CSCW level in schools increased collegiality level, which in turn decreased burnout feelings among teachers, partly confirming our model. No significant correlation between teachers' individual CSCW level and their collegiality level was found. Additional findings indicate that female teachers experience a higher feeling of collegiality than male teachers and that counter-intuitively years of teaching was negatively correlated to burnout feeling rate. We discuss the implications of our findings on the education system.

Keywords: teacher burnout, collegiality, computer supported cooperative work.

תקציר

מקצוע ההוראה הינו מקצוע אשר בו רמות גבוהות של שחיקה. שחיקת המורים הינה תופעה מדאיגה היות והיא נמצאת במצב החמרה בארבעת העשורים האחרונים, תוך שהיא גורמת לתחלואה, לירידה ברמת ההוראה, לעזיבה של מורים את המקצוע ופגיעה בתלמידים הנמצאים בגיל פגיע. לפיכך, ישנה חשיבות רבה לאתר גורמים המפחיתים את השחיקה בקרב המורים. בשנים האחרונות נעשה שימוש מוגבר שיתוף פעולה מתוקשב בקרב מורים בבתי ספר בארץ. מחקר זה שיער ששיתוף פעולה מתוקשב מפחית בעקיפין את רמת השחיקה של מורים אלו. המחקר בדק מודל תאורטי שפיתחנו, לפיו שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון ושל המורה כפרט מגביר את תחושת הקולגיאליות של המורה, וזו בתורה מסייעת בהפחתת שחיקת המורים. לבדיקת המודל העברנו שאלונים בקרב 107 מורים ברחבי הארץ. מממצאי המחקר עולה כי שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון אכן הגביר את תחושת הקולגיאליות, וזו בתורה הפחיתה את שחיקת המורים, ובכך איששו הממצאים חלקית את המודל. לא נמצא קשר

מובהק בין הרמה האישית של שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה לבין הגברת תחושת הקולגיאיות. ממצאים נוספים הראו שמורות חוות תחושה חזקה יותר של קולגיאיות ממורים, וכן שבאופן קאונטר-אינטואיטיבי לכאורה ככל שהותק של המורים גבוה יותר כך הם שחוקים פחות. בסופו של המאמר אנו דנים במשמעות הממצאים ובמסקנות שלהם לגבי מערכת החינוך.

מילות מפתח: שחיקת מורים, תחושת קולגיאיות, שיתופיות מבוססת תקשוב.

בשנים האחרונות נעשה שימוש מוגבר בשיתופיות מבוססת תקשוב בקרב מורים בבתי ספר בארץ. האם הדבר מפחית בעקיפין את רמת השחיקה של המורים? מחקר זה בדק מודל לפיו הגברת השיתופיות והתקשורת מבוססת כלי התקשוב מגבירה את תחושת הקולגיאיות ותחושת הקולגיאיות בתורה מפחיתה את תחושת השחיקה של המורים. לצורך כך העברנו שאלון לגבי התקשוב המשותף בבית הספר, שיתוף הפעולה המתוקשב האישי של המורה, רמת הקולגיאיות ורמת השחיקה בקרב 107 מורים ברחבי הארץ.

קצירת ספרות

פרידנברגר היה הראשון שטבע את המונח "שחיקה" בהקשר למצבי עבודה בהגדירו אותה כמצב של התרוקנות הכוחות הפיזיים והנפשיים של הפרט (Freudenberger, 1974 בתוך פרידמן ולוטן, 1993). ישנה הסכמה בין החוקרים כי סימניה של השחיקה הם בין היתר תפוקה נמוכה, מצב רוח ירוד, כעס, ציניות ועמדות שליליות כלפי מקבלי השירות (פרידמן 1998, פרידמן ופארבר 1992). שחיקה מתרחשת כתוצאה מלחצים רגשיים מתמשכים המופעלים על הפרט בחיים בכלל ובמקום העבודה בפרט. כישלון הניסיונות להתמודד עם לחצים שליליים מביא את הממד המרכזי של שחיקה – התשישות הנפשית. אולם בניגוד ללחץ, לדכאון ולחרדה, השחיקה לא נעלמת גם כאשר גורם הלחץ המקורי מפסיק לפעול (Melamed, et al., 2006).

שחיקת מורים היא תופעה ידועה במערכת החינוך בארץ ובעולם. אצל מקינאי-תומפסון (McKinney-Thompson, 2015) צוין כי שחיקת מורים עשויה להשפיע בין היתר על בריאות המורה, על היכולת להתמיד בעבודה ועל יכולת ההוראה, ולכן חשוב למצוא גורמים שיסייעו בהפחתת התופעה. אצל בוסקוט רולוף ובראון (Bousquet, 2012) צוין כי הסימפטומים של איש חינוך אשר חווה שחיקה הינם ירידה במצב הרוח, הערכה עצמית נמוכה ותשישות פיזית, וכי שחיקת מורים הינה הסיבה השכיחה ביותר לעזיבת מורים אפקטיביים את המקצוע. עוד נטען כי ככל שהמורל של המורה גבוה יותר, כך גבוהים יותר הישגי התלמידים. לטענת רייכל (2008), כיוון שהנפגעים מתוצאות הלחץ והשחיקה של המורים הם בעיקר ילדים צעירים או מתבגרים, אשר מתקשים להתמודד עם תופעות אלו, חשוב מאוד לאתר את גורמי הלחץ ועוצמת השחיקה בעבודת המורים ולהביא את ציבור המורים למודעות גבוהה יותר בנוגע אליהן.

מושג מרכזי ביחסי צוות נקרא "קולגיאיות". אצל רובינסון (Robinson, 2015) מוגדרת קולגיאיות כמגוון של התנהגויות אשר משקפות אכפתיות ודאגה לזולת. צוין כי קולגיאיות כוללת גם עבודה בדרכים שיתופיות. מחקרים שונים (McClure, 2008; Robinson, 2015 Ham, 2011) מעידים על כך שקולגיאיות מפחיתה את תחלופת המורים, שהיא אחת מן התופעות הנגרמות בעקבות שחיקה; וכן מעלה את האמונה העצמית של המורה ביכולתו, משפרת את התפוקה, מסייעת למציאת משמעות, לפתרון בעיות ולהתמודדות טובה עם מצבי אי-ודאויות. בנוסף נטען כי קולגיאיות משפרת את הסיפוק של המורה מעבודתו. במחקר אחר (Koruklu, Feyzioglu, Ozenoglu-kiremit & Aladag, 2012) נמצא הבדל משמעותי בין רמות שחיקת מורים בהתאם לתכונות בעלות מאפיינים של קולגיאיות כגון יחס עם העמיתים ועם המנהל.

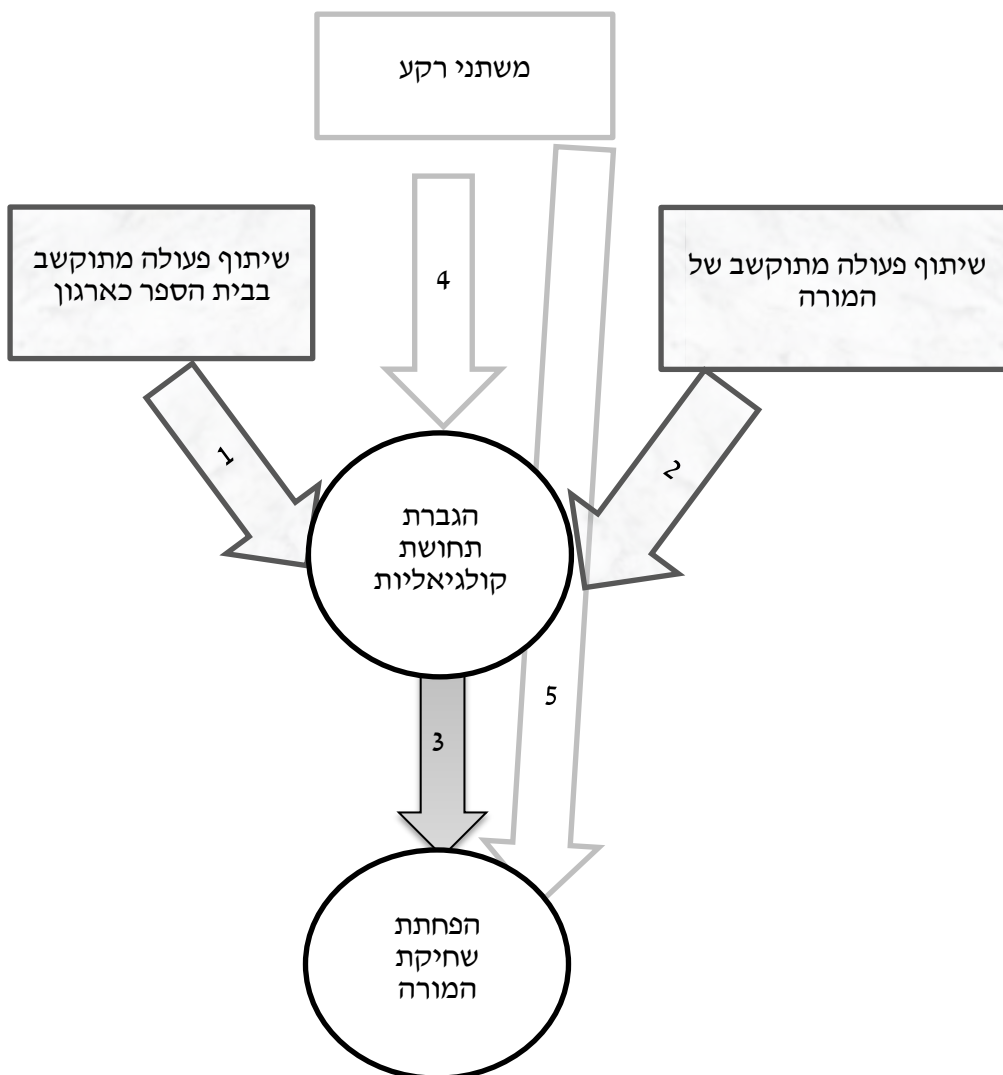
מחקרים התייחסו לתופעת השחיקה ומצאו כי תמיכה חברתית, שיתוף פעולה ואינטראקציות חברתיות חיוביות עשויים להפחית אותה (מלאך-פיינס, 2011; פרידמן ולוטן, 1985; שירום, 1994; Rudow in Vandenberghe et al., 2010; פירסטטר, 2012; כץ, 2012). ממחקרים עלה גם שתחושת קולגיאיות משפרת את רמת הסיפוק של המורה מהעבודה ומפחיתה תחלופה שהיא אחת מן התופעות הנגרמות בעקבות שחיקה (McClure, 2008; Robinson, 2015 Ham, 2011).

למרות שהמחקרים שנסקרו מעלה נגעו באספקטים שונים של נושא המחקר, אין מחקר בתחום אשר בדק האם שיתוף פעולה מתוקשב בין מורים יכול להוות קשר מספיק חזק עם עמיתים כך שיוכל לשפר את תחושת הקולגיאיות של המורה בבית הספר ולהפחית את מידת השחיקה שלו. מחקרים התייחסו לתופעת השחיקה ומצאו כי תמיכה חברתית, שיתוף פעולה פנים אל פנים ואינטראקציות חברתיות חיוביות עשויים להפחית אותה. ממחקרים גם עלה כי תחושת קולגיאיות משפרת את רמת הסיפוק

של המורה מן העבודה ומפחיתה תחלופה שהיא אחת מן התופעות השליליות הנגרמות בעקבות שחיקה. אך לא נבדק האם קיימת השפעה של שיתוף פעולה מתוקשב על תחושת הקולגיאליות ועל מידת השחיקה של המורה. מכאן, מטרת המחקר היא לבחון האם שיתוף פעולה מתוקשב, ברמת המורה וברמת בית הספר כארגון, מגביר עבודת צוות ותחושת קולגיאליות ומפחית בתורו שחיקה של מורים.

מודל המחקר

מחקר זה בדק מודל חדש שפיתחנו לפיו שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון ו/או של המורה כפרט מגביר את תחושת הקולגיאליות של המורה וזו בתורה מסייעת בהפחתת שחיקת המורים. המחשה של המודל ניתן לראות באיור 1.

איור 1. מודל המחקר לפיו שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון ו/או של המורה כפרט מגביר את תחושת הקולגיאליות של המורה וזו בתורה מסייעת בהפחתת שחיקת המורים. המספור מתייחס לשאלות המחקר הבודדות קשר זה בפרק ממצאי המחקר.

מתודולוגיה

המודל הוערך בעזרת שאלונים אשר בדקו את רמת שיתוף הפעולה המתוקשב בבית הספר כארגון, רמת שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה, תחושה של קולגיאליות, רמת השחיקה של המורה, משתני רקע ומאפיינים אישיים.

אוכלוסיית המחקר

נעשה שימוש במדגם נוחות בקרב מורים בבתי ספר שונים ברחבי הארץ. נציגים שונים העבירו את השאלונים בבתי ספר שונים, וכן בוצעה הפצה בקרב קבוצות מורים ברשתות חברתיות. במחקר השתתפו 107 נבדקים, מהם 88 נשים ו-19 גברים. טווח גילאי משתתפי המחקר היה 22-67, וגילם הממוצע היה 43.31 שנים עם סטיית תקן 9.53.

השאלון

השאלון למורים נבנה על סמך שאלונים מוכרים אשר עוסקים בנושאים שעברו התאמה למציאות הישראלית. הוא עבר תיקוף מומחים מול חמישה מומחים מתחום שילוב התקשוב בבתי ספר ובאקדמיה וכן בקרב מורים. בנוסף, בוצעה בדיקת מהימנות כעקביות פנימית באמצעות מבחן אלפא של קורנבך (Alpha Cronbach). השאלון הורכב מחמישה חלקים:

רמת שיתוף הפעולה המתוקשב בבית הספר כארגון. מבוסס על פורקוש-ברוך (2001). חלק זה הורכב משישה היגדים לגביהם ניתן היה לסמן "נכון" או "לא נכון" כגון: "בבית ספרי גובש מערך ונבנתה תוכנית עבודה לשימוש מושכל בטכנולוגיה למטרת שיתוף פעולה בין מורים בבית ספרי מתקיימים פרויקטים מתוקשבים המחייבים שיתוף פעולה עם מורים אחרים". רמת האלפא קורנבך של שאלות אלו הייתה 0.7.

רמת שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה. נבחרו שאלות מתוך: PIRLS, ;SETDA Teacher Survey; 2011 בתוך מוליס, מרטין, פווי ודרוק (Mullis., Martin., Foy, & Drucke, 2012) אשר עברו התאמה לפלטפורמה דיגיטלית; ו-Blazer, 2010) עם 13). תת סוגי השאלות בחלק זה היו: (א) פעולות הקשורות לשיתופיות ותקשורת אישיים למטרות מקצועיות באמצעות כלי תקשוב – סימון כל סוגי הפעולות המבוצעות על ידי הנחקר. כגון: שיתוף פעולה פורמלי / בלתי פורמלי עם מורים ואנשי חינוך אחרים באמצעות דואר אלקטרוני, שיתוף פעולה עם מורים ואנשי חינוך אחרים בעבודה על קבצים משותפים, השתתפות בקבוצות מקצועיות ברשתות החברתיות, השתתפות בקורס מקוון, מפגש סינכרוני. (ב) חמישה היגדים הקשורים לשימוש מקצועי בטכנולוגיה – נבדקו באמצעות סולם ליקרט (Likert scale) מ-1 עד 6. (ג) מספר הפעמים בהן נעשה שימוש בטכנולוגיה למטרות שיתוף פעולה מתוקשב בחודש האחרון (ערך מספרי). $\text{Alpha Cronbach} = 0.7$.

תחושת קולגיאליות: נבחרו שאלות מתוך: גביש ופרידמן (2007), ושאלון מיצ"ב תשס"ח. השאלון הורכב משישה היגדים אשר נבדקו באמצעות סולם ליקרט מ-1 עד 6. היגד לדוגמה: "מורים בבית ספרי מציעים לי את עזרתם גם בלי שאבקש זאת". $\text{Alpha Cronbach} = 0.84$.

רמת שחיקה של המורה. נבחרו שאלות מתוך "סולם למדידת המורה" (פרידמן, 1999). נעשה שימוש בסולם ליקרט (Likert scale) מ-1 עד 6. שאלות הנוגעות לתשישות, לאי-הגשמה עצמית, ולדה-פרסונליזציה כגון "אני מרגיש שהציפיות שלי מההוראה אינן מתממשות". $\text{Alpha Cronbach} = 0.86$.

משתני רקע ומאפיינים אישיים. נבדקו משתני הרקע הבאים: גיל, מגדר, מצב משפחתי, שנות ותק כמורה בכלל ובבית הספר בפרט, השכלה, תפקידים של המורה בבית הספר, חלקיות משרה, מגמה, מגזר, סוג חינוך (מיוחד/רגיל), גיל התלמידים, שם בית ספר, יישוב.

ממצאי המחקר

מספור שאלות המחקר הוא בהתאם למספור במודל (ראו איור 1).

(1) האם קיים קשר בין שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר כארגון לבין תחושת הקולגיאליות של המורה? כדי לבדוק את הקשר בין שיתוף הפעולה המתוקשב בבית הספר כארגון על תחושת הקולגיאליות של המורה, ערכנו מתאם פירסון (Pearson correlation) חד זנבי בין המשתנה "שיתוף פעולה מתוקשב בבית הספר" למשתנה "תחושת קולגיאליות". נמצא קשר מובהק בין שני המשתנים $r(105)=0.17, p<0.05$.

(2) האם קיים קשר בין רמת שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה לבין תחושת הקולגיאליות שלו? כדי לבדוק את הקשר בין שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה לבין תחושת הקולגיאליות שלו, ערכנו מתאם פירסון חד זנבי בין המשתנה "שיתוף פעולה מתוקשב של המורה" למשתנה "תחושת קולגיאליות". לא נמצא קשר מובהק בין שני המשתנים.

(3) האם קיים קשר בין תחושת הקולגיאליות לבין רמת השחיקה של המורה? כדי לבדוק את הקשר בין תחושת הקולגיאליות של המורה לבין מידת השחיקה שלו, ערכנו מתאם פירסון חד זנבי בין

המשתנה " קולגיאליות" למשתנה " שחיקה". נמצא קשר שלילי מובהק בין שני המשתנים $r(105)=-0.23, p<0.01$.

(4) האם קיים קשר בין משתני רקע לבין תחושת הקולגיאליות? כדי לבדוק את יכולת הניבוי של משתני הרקע (גיל, מגדר – מין הנבדק, מצב משפחתי, ותק, ותק בבית הספר, השכלה, עבודה כמחנך, עבודה כרכז או מדריך, עבודה כמורה מקצועי בלבד, אחוזי משרה, מגמת בית הספר – ממלכתי, ממ"ד, קיבוצי, דמוקרטי, דו-לשוני, שפת דיבור- עברית, ערבית, מעורב, חינוך מיוחד או רגיל, גיל הלומדים, אזור גיאוגרפי) לגבי המשתנה "תחושת הקולגיאליות" נערכה רגרסיה. נמצא קשר מובהק בין המשתנה "מגדר" (מין הנבדק) לבין על תחושת הקולגיאליות שלו/ה (ראו לוח 1).

לוח 1. מודל רגרסיה עבור תחושת קולגיאליות (N=107)

R Square= 0.07

המשתנים המסבירים	מקדם (B)	F	β	מובהקות (p)	t	R ² adj	SE
קבוע	3.77			0.00	9.64		0.39
מגדר	0.55	6.79*	0.27*	0.01	2.60	.06	0.21

P<0.05*

בעקבות תוצאות הרגרסיה, בוצע מבחן t למדגמים בלתי תלויים לבדיקת השפעת המגדר על תחושת הקולגיאליות. נמצא שרמת הקולגיאליות של נשים ($M=4.88, SD=0.66$) הייתה גבוהה באופן מובהק יותר מאשר של גברים ($M=4.32, SD=1.14$), $t(20.67)=2.02, p<0.05$.

(5) האם קיים קשר בין משתני רקע לבין שחיקת המורה? כדי לבדוק את יכולת הניבוי של משתני הרקע (גיל, מגדר – מין הנבדק, מצב משפחתי, ותק, ותק בבית הספר, השכלה, עבודה כמחנך, עבודה כרכז או מדריך, עבודה כמורה מקצועי בלבד, אחוזי משרה, מגמת בית הספר – ממלכתי, ממ"ד, קיבוצי, דמוקרטי, דו-לשוני, שפת דיבור בבית הספר – עברית, ערבית, מעורב, חינוך מיוחד או רגיל, גיל הלומדים, אזור גיאוגרפי) למשתנה "רמת השחיקה" נערכה רגרסיה. נמצא קשר מובהק בין המשתנה "ותק" לבין תחושת השחיקה של עובד ההוראה. ממודל הרגרסיה, כפי שבא לידי ביטוי בלוח 2, עולה כי ככל שהעובד ותיק יותר, כך הוא שחוק פחות.

לוח 2. מודל רגרסיה עבור מידת שחיקה המוסברת על ידי ותק

R Square= 0.11

המשתנים המסבירים	מקדם (B)	F	β	מובהקות (p)	t	R ² adj	SE
קבוע	3.17			0.00	18.34		0.17
ותק	(-0.03)	10.16**	(-0.33)**	0.00	(-3.19)	.10	0.01

P<0.01**

דין

בהתאם למודל אשר פיתחנו אפריורית למחקר, נמצא מתאם חיובי מובהק בין מידת שיתוף הפעולה המתוקשב של בית הספר לבין מידת תחושת קולגיאליות של המורה, וכן מתאם שלילי מובהק בין מידת תחושת הקולגיאליות למידת שחיקת המורה. ממצאים אלו מאוששים את המודל, ומעידים חלקית כי שיתוף פעולה מתוקשב מחזק את תחושת הקולגיאליות של המורה אשר בתורה מונעת שחיקה בקרב מורים (ראו איור 1). יש לסייג ולציין כי הקשרים המתאמיים שנמצאו בממצאי השאלונים לא מצביעים בהכרח על הקשרים הסיבתיים שהוצגו במודל האפריורי, ולגבי כל מתאם ניתן להציג הסבר חלופי בעל סיבתיות הפוכה לזו המוצגת במודל. בנוסף לא נמצא מתאם מובהק בין שיתוף הפעולה המתוקשב של המורה לבין מידת הקולגיאליות שלוה. עם זאת, לאישוש ההשערה של שיתוף הפעולה המתוקשב של בית הספר יש השפעה עקיפה הממתנת את שחיקת המורים יש חשיבות רבה אשר בה נדון בפרק מסקנות המחקר. בפרק זה נדון בנפרד בכל אחד מהקשרים שנבדקו במחקר בפרספקטיבה של הספרות המחקרית.

נמצא קשר ישיר בין מידת שיתוף הפעולה הממוחשב בבית הספר לבין תחושת הקולגיאליות של המורה. הממצא עולה בקנה אחד עם ההשערה לפיה ממצאים שונים שהופיעו בספרות והתייחסו לקשר בין שיתוף פעולה בין מורים ללא שימוש בטכנולוגיה לבין קולגיאליות, יבואו לידי ביטוי גם בסביבה טכנולוגית. למשל אצל רובינסון (Robinson, 2015) הקולגיאליות שכללה בין היתר עבודה בדרכים שיתופיות, העלתה תפוקה הן ליחיד והן לכל המחלקה וחיזקה תחושה של קהילה ותרבות חיובית. גם אצל בר-לב (2007) הוגדרה קולגיאליות כשיתוף פעולה בין מורים אשר מתבטא גם בלמידת עמיתים, החלפה שגרתית ועבודה שיתופית של תוכנית, מערכי שיעור, תוצרים משותפים.

לא נמצא קשר מובהק בין שיתוף פעולה מתוקשב של המורים לבין תחושת הקולגיאליות שלהם. ייתכן והסיבה נעוצה בכך ששיתוף פעולה מתוקשב אינו מחייב סימטריות בתרומת הצדדים השונים. מורה שמשותף פעולה ומתקשר עם עמיתים על בסיס טכנולוגי ואשר נמצא בבית ספר בו העמיתים שלו אינם נוהגים באופן זהה: אינם מתוקשבים, לא מגיבים ליוזמות מתוקשבות ומתנהגים באופן פאסיבי בתחום הטכנולוגי, עלול לחוות תחושת קולגיאליות נמוכה יותר ובעקבותיה תחושת שחיקה גבוהה יותר.

רמה גבוהה של קולגיאליות מפחיתה את רמת השחיקה של המורה. בהתאם לממצאים שעלו מסקירת הספרות, גם במחקר זה נמצא קשר בין תחושת הקולגיאליות לבין מידת פחותה של שחיקת מורים. כלומר, מורה בעל תחושת קולגיאליות גבוהה יותר היה שחוק פחות, ולהיפך. כך למשל אצל פירסטטר (2012), נמצאה זיקה בין שחיקה ובין יחסי גומלין בין מורים עמיתים ורמת שיתוף או ניכור. אצל בלזר (Blazer, 2010) ואצל מלאך-פיינס (2011), נמצא כי ניתן להתמודד עם שחיקה על ידי קיומן של רשתות תמיכה חברתית חזקות. ואילו כץ (2012) ציין שמורים הסובלים במידה פחותה משחיקה יהיו אלו שעובדים בעילות עם עמיתיהם.

ככל שהמורה ותיק יותר הוא שחוק פחות. נמצא מתאם שלילי בין המשתנה "ותק" לבין מידת השחיקה של משתתף המחקר. זהו ממצא קאונטר-אינטואיטיבי, שכן לכאורה היה מצופה שככל שהעובד יהיה בעל ותק רב יותר הוא יהיה שחוק יותר, אך הקשר הוא דווקא הפוך – ככל שהמורה ותיק יותר הוא שחוק פחות. ייתכן והעובדה נעוצה בכך שתחילת הדרך בהוראה נחשבת לאחת התקופות הקשות ביותר עבור המורה. מורה בתחילת דרכו מגלה הבדלים מהותיים בין ההשקפה האידיאלית על ההוראה לבין המציאות בשטח. על פי פריצקר וחן (2010), זו כנראה הסיבה לאחוזי הנשירה הגבוהים הקיימים אצל מורים בתחילת דרכם. אצל אופלטקה (2012) הוצגו המורים הוותיקים ככאלו אשר מצליחים לבצע "קיצורי דרך" ולחסוך ו/או לשחרר את עצמם מדיווחים ומפעילויות אשר דורשות משאבי זמן יקרים.

תחושת הקולגיאליות חזקה יותר בקרב נשים מאשר בקרב גברים. ממצא זה מעוגן היטב בספרות המחקרית. לדוגמא, אצל מור (Moore, 2014) נמצאה אינטראקציה בין המגדר של הנחקרים והמצב התעסוקתי שלהם (בעלי קביעות או לא) לבין מידת הקולגיאליות שלהם. אצל לסטר (Lester, 2007) צוין שנשים מרגישות צורך להתאים עצמן לתכונות נשיות סטראוטיפיות בתוך הארגון כגון שיתופיות וקולגיאליות. אצל ווד (Wood, 2012), מורים גברים בבית הספר היסודי קיבלו תגובות שליליות יותר לגבי מידת הקולגיאליות שלהם. גם במחקרם של הונג ופרסר (Huang & Fraser, 2009), אשר בוצע בקרב מורים למדעים, נמצאו הבדלים סטטיסטיים מובהקים ברוב האספקטים של האווירה הבית ספרית כאשר המורות למדעים חוות תחושה גבוהה יותר של קולגיאליות מאשר מורים גברים.

מסקנות מעשיות ומחקר עתידי

העיסוק במידענות היא חלק אינטגרלי מעבודתם של המורים כיום, ושיתוף פעולה מתקשב מהווה דוגמא בולטת לכך. מחקר זה הראה שחשוב לקדם שיתוף פעולה מתקשב ברמה בית ספרית על מנת לקרב את המורים אלו לאלו. תקשורת זו, מהווה נדבך נוסף לביסוס קולגיאליים ואינה מהווה תחליף לתקשורת הפיזית בין מורים ברחבי בית הספר. מורה השייך לקהילה, מורה אשר מרגיש שהוא מבצע פרויקטים רבי משמעות עם מורים אחרים וחוה הצלחה בכך, מורה שמבין מה מתחרש ומה צפוי להתרחש, ירגיש תחושת קולגיאליות גבוהה יותר, ירגיש טוב יותר ושחוק פחות. מורה כזה יהווה דוגמה חיובית לתלמידיו ולעמיתיו. מורה שאינו שחוק, מורה שמרגיש חלק מקבוצה, יביא את הטוב שבו לתלמידיו. מורה כזה יכול להביא לתלמידיו איכות הוראה מגוונת, מותאמת, מעניינת ואיכותית יותר. מורה כזה יכול להכיל יותר את תלמידיו ולהביאם לתוצאות גבוהות יותר.

מחקר זה מעלה את הצורך במחקרי המשך נוספים, אשר יבחנו את הקשר בין קידום תרבות ארגונית של שיתוף פעולה מתקשב לבין התרומה לציבור התלמידים והמורים בבתי הספר. בנוסף, מחקרי המשך יוכלו לבדוק את המודל המוצע בעבודה זו ע"י ניסוי מבוקר, בו ישנם שני בתי ספר בעלי רמה נמוכה של שיתוף פעולה מתקשב. בבית ספר אחד תוגבר רמת שיתוף פעולה המתקשב על ידי הטמעת מערכות אלו בתרבות בית הספר, ובית הספר השני ישמש כקבוצת ביקורת. אם בעקבות העלאת שיתוף הפעולה המתקשב תעלה רמת הקולגיאליות ותרד רמת השחיקה בבית ספר בו נערך הניסוי אך לא בזה המהווה קבוצת ביקורת, יהווה הדבר אישוש לכיוון הסיבתיות שמציע המודל שבבסיס עבודה זו.

תודות

אנו מודים לנבדקים שלנו על שהקדישו לנו מהזמן המועט שברשותם.

ביבליוגרפיה

אופלסקה, י' (2012). **עומס בעבודת המורה פרשנות, גורמים, השפעות ותכנית פעולה**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

בר-לב, א' (2007). **אקלים בית הספר: מציאות וחזון**. באר שבע: בית יציב ומכללת קיי.

גביש, ב' ופרידמן, י' (2007). המורה כאדם ארגוני: תרומתה של סביבת העבודה הנתפסת על ידי המורה המתחיל לניבוי השחיקה בתחילת שנת ההוראה הראשונה ובסיומה. **עיונים במינהל ובארגון החינוך**, 29, 55-87.

כץ, פ' (2012). השפעת אקלים כיתה ארגוני על שחיקה בין מורי כיתה ומורי חינוך מיוחד בתי ספר רגילים. **מס"ע**, אוחר ב-2 נובמבר, 2017 מ: <http://portal.macam.ac.il/ArticlePage.aspx?id=4873>

מיצ"ב תשס"ח נתוני שאלוני האקלים והסביבה הפדגוגית. (2008). משרד החינוך: ראמ"ה. אוחר ב-2 לנובמבר, 2017 מ:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav/Meitzav_school.htm

מלאך-פיינס, א' (2011). גם מורים צריכים מוטיבציה. **הז החינוך**, 7 (פ"ה). 102-99.

פורקוש-ברוך, א' (2001). **התקשוב ומערכת החינוך בישראל: האם נוצר הקליק?**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

פירסטטר, א' (2012). **עיון ומחקר בהכשרת מורים**, 13. חיפה: האקדמית גורדון.

פרידמן, י' (1998). **מורים ותלמידים יחסים של כבוד הדדי**, 17-31. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד.

פרידמן, י' (1999). **שחיקת המורה: המושג ומדידתו, סולם למדידת שחיקת המורה**. מכון סאלד, ירושלים.

פרידמן, י' ולוטן, א' (1985). **השחיקה הנפשית של המורה בישראל (בחינוך היסודי)**. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד.

פרידמן, י' ולוטן, א' (1993). **לחץ ושחיקה בהוראה – גורמים ודרכי מניעה**. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד.

פרידמן, י' ופארבר, ב' (1992). **הדימוי המקצועי של המורה ושחיקתו**. ירושלים: מכון סאלד.

פריצקר, ד' ורון, ד' (2010). **גורמי שחיקה בהוראה אצל מורים בשנות עבודתם הראשונות. עיון ומחקר בהכשרת מורים**, 12, 131-94.

רייכל, נ' (2008). **סיפורה של מערכת החינוך הישראלית**. מאגנס, ירושלים.

שירום, א' (1994). *שחיקת מורים במערכת החינוך: סקירת ספרות והצעה להתמודדות מערכתית*. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

- Blazer, C. (2010). Teacher burnout. *Information Capsule, 1003*. Available at <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED536515.pdf>
- Bousquet, S. (2012). Teacher Burnout: Causes, Cures and Prevention. *American International College, 853*. Available at <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534527.pdf>
- Ham, S. (2011). Collegiality as uncertainty management: Multilevel contexts of collaborative teacher interactions (3453110). ProQuest Dissertations & Theses A&I. (866104105)
- Huang, S. L., & Fraser, B. J. (2009). Science teachers' perceptions of the school environment: Gender differences. *Journal of Research in Science Teaching, 46*(4), 404-420
- Koruklu, N., Feyzioglu, B., Ozenoglu-kiremit, H., & Aladag, E. (2012). Teachers' burnout levels in terms of some variables. *Educational Sciences: Theory and Practice, 12*(3), 1823-1830.
- Lester, J. R. Setting (2007). *the stage for gender equity: Gendered performances in community colleges*. Available from Sociological Abstracts. (61664729; 200725127).
- Mcclure, C.T. (2008). The benefits of teacher collaboration. *District administration*. Available at <http://www.districtadministration.com/article/benefits-teacher-collaboration>
- Mckinney-Thompson, C. (2015). *Teacher stress and burnout and principals' leadership styles: A relational study*. United States: Alabama ProQuest Dissertations Publishing. ISBN: 9781339106762
- Melamed, S., Shirom, A., Toker, S., Berliner, S. & Shapira I. (2006). Burnout and risk of cardiovascular disease: evidence, possible causal paths, and promising directions. *Psychological Bulletin, 132*, 327-353.
- Moore, D. L. (2014). Cooperativeness as an indicator of collegiality: A quantitative analysis of tenured versus tenure-track faculty collegial interactions at a midwestern public institution of higher education. ProQuest Dissertations & Theses A&I. (1559348431).
- Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Foy, P., & Drucker, K.T. (2012). Pirls 2011 international results in reading. *Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center*. Boston: Boston College.
- Robinson, R. (2015). *The collegial effect: An exploratory study of how faculty members perceive collegiality and its effects on individuals and departments*. ProQuest Dissertations Publishing. ISBN: 9781321909111.
- Vandenberghe, R. and Huberman, A. M. (Eds.). (2010). *Understanding and preventing teachers' burnout a sourcebook of international research and practice, 37*. Cambridge: Uni. Press.
- Wood, T.D. (2012). Teacher perceptions of gender-based differences among elementary school teachers. *International electronic journal of elementary education, 4*(2), 317-345.